

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 9 april 1918 kl. 3 e. m.

*Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 7,
i anledning av herrar Nilssons i Tånga och Holmströms
motion, nr 251, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående
den skånska stenkolsindustriens övertagande av staten.*

I motion inom andra kammaren, nr 251, hava herrar Nilsson i Tånga och Holmström hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning, huruvida och under vilka förutsättningar den skånska stenkolsgruveindustrien bör övertagas av staten; samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Beträffande motiveringen till denna hemställan tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Vid 1917 års riksdag väckte samma motionärer en motion, nr 85, med samma yrkande och i huvudsak likalydande motivering som i nu förevarande motion. *Motion vid
1917 års riksdag.*

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott vid 1917 års riksdag, till vilket nämnda motion hänvisades, hemställde, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda, och anförde till stöd härför följande. *Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott
1917.*

Den av motionärerna framförda frågan om utredning rörande den skånska stenkolsgruveindustriens övertagande av staten bör enligt utskottets mening ställas i samband med 1916 års riksdags beslut i besläktade frå-

gor. Såsom också motionärerna framhållit, beslöt nästföregående riksdag att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett belopp av 140,000 kronor för verkställande av djupborrningar i Skåne å sådana platser, där det syntes finnas icke alltför ringa utsikt för att i berggrunden påträffa brytvärda stenkolsförande lager. I sin skrivelse rörande detta ärende uttalade riksdagen »den förvisningen, att Eders Kungl. Maj:t före borrhingsarbetenas verkställande träffar anstalter i syfte att, därest sådana brytvärda mineralfyndigheter, beträffande vilka tillfyllestgörande bestämmelser icke finnas förut stadgade, skulle under arbetenas gång påträffas, statens intressen må bliva vederbörligen tillgodosedda». Samma riksdag beslöt också i anledning av väckta motioner att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, »huruvida och på vilket sätt, med synpunkt företrädesvis inriktad på upprättande av någon vetenskaplig-praktisk institution, staten må kunna medverka till varaktigt befrämjande av en planmässig kraft- och bränslepolitik».

Motionärerna hava i sin motivering bland annat uttalat sig för att en inventering av stenkolstillgångarna i landet måtte komma till stånd. Ett steg i riktning mot en sådan inventering är enligt utskottets mening taget genom beslutet om djupborrningar. Det torde därför vara lämpligt att avvakta resultatet av dessa borrhningar, innan ytterligare åtgärder i samma syfte vidtagas. De beslutade borrhningarnas resultat bör också enligt utskottets mening bliva känt, innan åtgärder vidtagas för att eventuellt bereda staten ökat inflytande över den skånska stenkolsgruveindustrien.

Utskottet har jämväl den uppfattningen, att den vid fjolårets riksdag beslutade stora utredningen rörande en planmässig kraft- och bränslepolitik, vid vilken det säkerligen kommer att tagas vederbörlig hänsyn till de skånska stenkolens betydelse som bränsle, och varvid måhända även frågan om den skånska stenkolsgruveindustriens förstatligande kan komma under omprövning, bör få slutföras, innan riksdagen begär en särskild utredning rörande den detalj i hela bränsleproblemet, som rör de skånska stenkolen.

Slutligen är det enligt utskottets uppfattning för närvarande en mindre lämplig tidpunkt för att verkställa den av motionärerna begärda utredningen. De hava själva framhållit, att de rådande högkonjunkturer framkallat en stegring av den skånska stenkolsgruveindustriens aktier med omkring 100 procent. Då utredningen givetvis skulle hava till huvudsakligt syftemål att utröna det pris, för vilket industrien i fråga kunde förvärvas av staten, är det uppenbart, att en utredning nu skulle giva ett

värde, som, om statsinlösen på grund av detsamma genomfördes, komme att medföra avsevärd förlust för staten, då konjunkturerna nedgå och de bättre utländska kolen åter kunna konkurrera med de mindrevärdiga skånska stenkolen.

Fyra medlemmar av utskottet hade i avgiven reservation yrkat bifall till motionen.

Efter en rätt utförlig debatt beslöt andra kammaren med 121 röster mot 72 att bifalla utskottets hemställan om avslag å motionen.

Rörande omfattningen av de skånska stenkolsfälten har utskottet inhämtat, att de i nordvästliga Skåne belägna stenkolsförande områdena, efter vad man antager, hava en sannolik utsträckning av omkring 800 kvadratkilometer. De mest betydande kolgruvorna äro belägna vid Höganäs, Billesholm, Bjuv, Skromberga, Ormastorp och Hyllinge. Det befintliga kolförrådet har uppskattats till säkert 106 men sannolikt omkring 300 miljoner ton. Härav utgöras cirka 50 procent av kol med en askhalt upp till 13 procent, 40 procent av kol med en askhalt från 14 till 35 procent och 10 procent av kol med 36—55 procent aska. Kolen förekomma i flötser tillsammans med eldfast lera och klinkerlera. Kolflötsen befinna sig 30—100 meter under jordytan.

Produktionen av skånska stenkol har uppgått till följande kvantiteter:

År			
1871—1875.....	i medeltal	pr år	50,397 ton
1876—1880.....	»	»	93,434 »
1881—1885.....	»	»	150,606 »
1886—1890.....	»	»	176,516 »
1891—1895.....	»	»	203,390 »
1896—1900.....	»	»	235,626 »
1901—1905.....	»	»	308,000 »
1906—1910.....	»	»	291,424 »
	1911	311,809	ton
	1912	360,291	»
	1913	363,965	»
	1914	366,639	»
	1915	412,261	»
	1916	414,825	»

Andra kammarens beslut 1917.

De skånska stenkolsfältens omfattning och kolens beskaffenhet.

Stenkolsproduktionens storlek.

Produktionen av eldfast lera och klinkerlera har i medeltal per år under de senaste fem åren utgjort resp. 130,223 och 51,286 ton.

Importen av
utländska stenkol.

Importen av utländska stenkol till Sverige har under de sist förflutna tio åren uppgått till nedan angivna antal ton:

År 1907	4,146,785 ton
» 1908	4,427,507 »
» 1909	4,084,055 »
» 1910	4,180,250 »
» 1911	3,964,870 »
» 1912	4,293,719 »
» 1913	4,878,854 »
» 1914	4,626,932 »
» 1915	3,836,097 »
» 1916	4,036,452 »

Produktionen av svenska stenkol uppgick sålunda år 1913 — sista året före kriget — till 7,4 procent av importen. År 1916 steg motsvarande procenttal till 10,3.

Bränslevärdet.

Enligt vid statens järnvägar företagna undersökningar utgör bränslevärdet av de skånska stenkolen 60—72 procent av de bästa engelska kolens bränslevärde. I statens järnvägars årsberättelser räknas med ett medelvärde av 64 procent.

De vid statens järnvägar förbrukade kvantiteterna lokomotivbränsle av olika slag hava uppgått till:

	År 1914	År 1915	År 1916	År 1917
Utländska stenkol, ton	507,208	510,564	329,420	220,102
Svenska » »	57,702	34,367 ¹	24,371 ¹	50,729
Stenkolsbriketter, »	—	12,870	257,227	265,860
Lokomotivkoks, »	—	114,285	182,058	200,302
Stenkolspulver, »	—	—	47	180
Torvpulver, »	—	489	740	173
Brännorv, »	1,652	54	—	446
Ved, kubikmeter	—	—	—	32,999

Summa efter omvärdering till utländska stenkol, ton

	544,980	637,134	748,315	684,784
--	---------	---------	---------	---------

¹ Orsaken till nedgången är att statens järnvägar avstodo från en del av den kontrakterade kvantiteten, för att öka tillgången på svenska stenkol för enskilda förbrukare.

Landets samtliga enskilda järnvägar förbrukade år 1914 blott 7,823 ton men år 1915 27,365 ton svenska stenkol.

Statens järnvägars bränslekonsumtion. Priset på stenkol.

Före kriget användes vid statens järnvägar huvudsakligen engelska stenkol. Sådana av standardkvalitet kostade år 1914 i Göteborg 15: 20 kronor per ton. Samtidigt betalade statens järnvägar för svenska stenkol av bättre kvalitet 12: 23 kronor och av sämre kvalitet 10: 19 kronor per ton. Under de senare åren hava däremot tyska stenkol i övervägande utsträckning kommit till användning vid statsbanorna. Dessa kostade år 1917 i Stockholm vid leverans från kunden per ton:

Månad	Fob Kr.	Frakt Kr.	Försäkring Kr.	Summa Kr.
Januari	43: 50	11: —	0: 80	55: 30
April	43: 50	14: —	0: 70	58: 20
Juli	45: 50	20: 50	0: 60	66: 60
Oktober	70: 50	25: 50	1: 10	97: 10
November	70: 50	25: 50	1: 10	97: 10
December	100: 75	25: 50	1: 65	127: 90

För svenska stenkol betalade statens järnvägar år 1917 enligt preliminära, ej slutligt fastställda prislister under första halvåret 45 kronor för den bättre och 37: 50 kronor för den sämre kvaliteten samt under sista halvåret 68 kronor för den bättre och 56: 50 kronor för den sämre kvaliteten.

Antalet arbetare under jord vid de skånska stenkolsgruvorna har i medeltal per år för de senaste fem åren utgjort 1,573.

Antalet arbetare vid kolbrytningen.

Rörande den skånska stenkolsindustriens ekonomiska förhållanden kunna följande av utskottet inhämtade uppgifter meddelas. Stenkolsfälten ägas av fyra aktiebolag, nämligen Höganäs-Billesholms aktiebolag, Hyllinge stenkols- och lerindustriaktiebolag, Skromberga stenkols- och lerindustriaktiebolag och Skånska kolbrytningsaktiebolaget. Aktiemajoriteten innehar emellertid inom samtliga dessa bolag av samma personer, och styrelserna i bolagen utgöras också av samma personer.

Stenkolsindustriens ekonomiska förhållanden.

Bolagens aktiekapital utgjorde år 1917: för Höganäs-Billesholms aktiebolag 16,500,000 kronor, för Hyllinge stenkols- och lerindustriaktiebolag 2,754,500 kronor, för Skromberga stenkols- och lerindustriaktiebolag 1,665,000 kronor och för Skånska kolbrytningsaktiebolaget 2,581,250 kronor, eller sammanlagt 23,500,750 kronor.

Den till inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade inkomsten av gruv-

driften utgjorde för samtliga bolagen år 1913 957,090 kronor, år 1914 1,053,107 kronor och år 1917 (för 1916 års rörelse) 5,333,418 kronor.

Utskottets
yttrande.

Mer och mer genomsyras det allmänna tänkesättet av den uppfattningen, att de egentliga naturtillgångarna, såsom malmer o. d. *icke böra* befinna sig i privat ägo. Dylika nationella tillgångar utgöra nämligen ett från början fixerat eller, om man så vill, för evärdliga tider av naturen inom en given nation nedlagt kapital. Förvaltningen av ett sådant kapital bör icke i främsta rummet ske med hänsyn till den vinst, som det ena eller andra sättet att utnyttja detsamma kan bereda enskilda exploatörer utan framför allt under fullt ansvar för både levande och ofödda slakten. Det är icke blott vårt ekonomiska liv utan även kommande generationer svenska medborgares existens och välbefinnande, som blir beroende av det sätt, på vilket vi handskas med de naturtillgångar, som ligga gömda i vår jord. De kunna icke förökas men möjligen förslösas. De vida och stora synpunkter, efter vilka vår hushållning med naturtillgångarna följaktligen måste läggas, anses icke lämpligen kunna presteras av enskilda ägare och enskilda exploatörer. Därför är det nödvändigt, att samhället själft i sin hand håller här åsyftade naturtillgångar. Skulle deras exploatering ske väsentligen efter det privata vinstbegärets måttstock, så kunde därav uppstå framtida oberäkneliga ekonomiska faror.

Ingen torde vilja bestrida, att de skånska kolfälten representera en naturtillgång, med vilken det kan hushållas på olika sätt — till samhällets bästa eller utan hänsyn därtill — även om förvaltningen av densamma icke kan få något avgörande inflytande på vårt ekonomiska liv.

Vad här anförts utgör utskottets utgångspunkt vid dess ställningstagande till herrar Holmströms och Nilssons i Tånga motion om den skånska stenkolsgruvindustriens förstatligande.

Det framgår av den av utskottet åstadkomna utredningen, att den naturtillgång, som de skånska kolfälten representera, är ganska betydande. Med hittillsvarande årlig brytning skulle koltillgångarna vara uttömda först efter c:a 250 år, om man håller sig till den lägre uppskattningen, och efter c:a 750 år, om man tar den högre för god. Det är visserligen sant, att vid täckningen av vårt bränslebehov kunna dessa koltillgångar icke komma att spela någon särdeles stor roll, men även om man erkänner detta, så vore det likväl enligt utskottets mening en fördel för samhället, om staten hade den skånska kolproduktionen i sin hand. I dessa den svåra bränslebristens tider bör en var ha lärt sig inse, att det skulle lända till

alla medborgares bästa, om bränsleproduktionen inom landet leddes väsentligen med hänsyn till att de allmänna behoven måste fyllas på billigaste vis. I all den bränsleproduktion, som bedrivs mer eller mindre ensamt med hänsyn till det enskilda vinstbegäret, får den synpunkten, hur produktionen skall organiseras för att på effektivaste sätt tjäna hela samhället, stå tillbaka. Huvudfrågan i det privat ägda och för privat räkning drivna företaget blir alltid, vilken avkastning företaget kan lämna. Och om företaget med en stenkolsproduktion av c:a 400,000 ton årligen ger en vinst av 25 % på det nedlagda kapitalet, under det samma företag med en årsproduktion av 800,000 ton endast skulle avkasta 8 % på nedlagt kapital, så torde den privata exploitören rakt emot samhällets uppenbara intresse komma att vidhålla den lägre produktionen.

Utskottet har icke med säkerhet kunnat konstatera orsaken till att den skånska stenkolsproduktionen under de gångna krisåren icke ökats. Bränslebristen har ju framkallat mycket höga priser, och efterfrågan på de skånska stenkolen har varit så stor, att gamla mindrevärdiga lager, som betraktats såsom osäljbara avskrädeshögar, ha vandrat ut på bränslemarknaden. Det må emellertid vara hur det vill med kolproduktionens storlek, i varje fall skulle stenkol från samhällsägda kolfält icke i avseende å priserna behöft slaviskt följa de utländska kolens priser i höjden, såsom nu faktiskt varit fallet med de skånska kolen. Ty det kräves ingen utredning för att man skall inse, att produktionskostnaderna för ifrågavarande kol icke betingat prisökningar, som nödvändigt skulle sluta upp tätt intill ökningen i priserna å den utländska stenkolen.

Om samhället hade ägt kolfälten, så skulle måhända statens järnvägars kolbehov i vida större utsträckning än som skett kunnat fyllas genom inhemsk produktion, och under alla omständigheter skulle staten haft den inhemska stenkol, som den i varje fall förbrukat, till långt billigare priser än de faktiskt betalda.

Det framgår av det anförda, att enligt utskottets mening *staten* själv skulle haft stor fördel av att ha ägt ifrågavarande stenkolsfält, men det kan heller icke bestridas, att *de enskilda konsumenterna* av de skånska stenkolen likaledes skulle i väsentligt lägre priser haft en betydande fördel. Ur de i de skånska stenkolsbolagen anställda *arbetarnas* synpunkt skulle det självfallet vara en fördel att byta ut sina privata arbetsgivare mot samhället.

Men lika väl som det ur alla *väsentliga* synpunkter skulle ha varit till allmänt bästa, om de skånska kolfälten under de gångna krisåren befunnit sig i samhällets hand och ägo, så skulle en överföring snarast möjligt

av dessa kolfält från enskild till statens ägo hava stor betydelse för allmänt väl under kommande tider. Ingen vet, hur länge kriget ännu kan räcka, och hur länge stenkolföljaktligen kommer att förbliva en ytterst svåråtkomlig vara för de neutrala staterna. Men även om kriget skulle avslutas innevarande år, finns det tyvärr stora utsikter, att de neutrala staterna bli satta på mycket knappa stenkolsransoner. Vad de enorma priserna beträffar, torde de komma hålla sig länge efter kriget och måhända att ytterligare stegras. De kolproducerande ländernas genom kriget förorsakade stora folkförluster kunna också komma att länge påverka kolproduktionen i sådan riktning, att produktionen för export kommer att förbliva relativt obetydlig — i varje fall mycket mindre än före världskriget.

Det synes alltså utskottet uppenbart, att synnerligen vägande skäl tala för ett bifall till herrarnas Holmströms och Nilssons i Tånga motion.

Då 1917 års andra kammarens fjärde tillfälliga utskott avstyrkte en likadan framställning av samma motionärer, anförde detsamma tre särskilda skäl, nämligen *dels* att man borde avvakta resultatet av vid 1916 års riksdag beslutade djupborrningar i Skåne efter brytvärda stenkolsförande lager, *dels* att samma riksdag beslutat utredning, huruvida och på vad sätt staten må kunna medverka till varaktigt främjande av en planmässig kraft- och bränslepolitik, med synpunkt företrädesvis riktad på upprättande av någon vetenskaplig-praktisk institution och *dels* slutligen att tidpunkten för den av motionärerna begärda utredningen vore »mindre lämplig» med hänsyn till den av rådande högkonjunktur framkallade stegringen av ifrågakvarande industris aktier.

Vad de två första argumenten mot en utredning i syfte att till staten överföra stenkolsfälten angår, synes det utskottet klart, att de närmast måste ha varit förevändningar, anförda i syfte att på möjligast lätta sätt slippa ifrån frågan. Ty icke torde man med rätta kunna säga, att ett statsmakternas beslut om den skånska stenkolsgruveindustrins *förstatligande* måste bli beroende av resultatet av nämnda undersökningar och utredningar.

Det tredje argumentet är däremot lika uppenbart av mycket allvarlig natur. Men utskottet utgår ifrån att en eventuell inlösning av stenkolsgruvorna ingalunda utan vidare bör ensamt taga hänsyn till nuvarande höga stenkolspriser. Skall samhället övertaga denna drift, synes det utskottet fullt befogat, att inlösningssumman bestämmas på basis av priserna för en längre tidsperiod. Hur härvid bör förfaras, får emellertid en eventuell kommande utredning söka utröna. Och skulle denna utredning giva till resultat, att

högkonjunktorens priser måste bilda grundvalen för inlösningssumman, så är det ingalunda därmed sagt, att staten kommer att lida förlust genom gruvornas övertagande. Om såsom utskottet föreställer sig nuvarande kolpriser komma att stå sig år framåt och kanske stegras, så innebär det, att statens inkomster å driften under de första åren efter förstatligandet böra kunna förränta och i någon mån amortera det för högt betalda priset. Vid senare eventuellt fallande stenkolspriser bör då ett i någon utsträckning under den fortsatta högkonjunkturen amorterat kapital kunna förräntas.

Härom kan utskottet naturligtvis icke uttala någon bestämd mening, men just dessa frågor blir det givetvis en kommande utrednings sak att undersöka.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet i anledning av herrar Nilssons i Tånga och Holmströms motion, nr 251, hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning, huruvida och under vilka förutsättningar den skånska stenkolsgruveindustrien bör övertagas av staten; samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 9 april 1918.

På utskottets vägnar:

GUSTAV MÖLLER.

I förevarande ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit: herrar Möller, Bäckman¹, Johansson i Sollefteå, Johanson i Huskvarna, Carlson i Karlshamn, Sjölander, Jeppsson, Magnusson i Skövde, Svensson i Långelanda och Bergström i Bäckland.

¹ Icke närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Johanson* i Huskvarna, *Magnusson* i Skövde och *Svensson* i Långelanda.